

30.06.2013 r. Kraków

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
Departament Własności Intellectualnej i Mediów
Krakowskie Przedmieście 15/17
00 - 071 Warszawa

DWIM/765/13

W odpowiedzi na pismo znak DWIM/765/13 z dnia 28 maja 2013 r. (otrzymane w dniu 3 czerwca 2013 r.) poniżej przesyłam uwagi dotyczące dozwolonego użytku oraz stosowania zasad udostępniania utworów. Przedstawione uwagi zostały omówione na roboczym spotkaniu przedstawicieli małopolskich instytucji kultury zorganizowanym w dniu 21 czerwca 2013 roku przez Urząd Miasta Krakowa i Kancelarię Adwokacką Lassota i Partnerzy oraz zawarte w przygotowanym przez Kancelarię Prezydenta wspólnym stanowisku.

Uwagi odnoszące się do dozwolonego użytku utworów chronionych przez prawo autorskie w działalności muzeum sztuki

Stosowanie przepisów o dozwolonym użytku w działalności muzeum napotyka na liczne ograniczenia związane z nieprecyzyjnością przepisów, niedostosowaniem w pewnych obszarach do specyfiki i różnorodności utworów będących przedmiotem realizowanych przez muzeum zadań oraz nieuwzględnieniem w wyjątkach od monopolu autorskiego cyfrowych pól eksploatacji, które uzupełniają, a niejednokrotnie zastępują „tradycyjne” sposoby korzystania z utworów i stanowią dla nich efektywną alternatywę (zwłaszcza w sferze promocji zbiorów i wydarzeń muzealnych).

Do nowych form eksploatacji utworów, wykorzystujących jako swoje medium Internet, należą w pierwszym rzędzie wirtualne galerie. Poszerzają one krąg odbiorców muzealnej oferty wystawienniczej o osoby nie mające możliwości osobistej wizyty w Muzeum (w tym także osoby niepełnosprawne), mogą jednak także służyć jako forma promocji, której celem jest zachęcenie do bezpośredniego kontaktu z dziełami sztuki. Pomimo iż cel wirtualnych galerii, w zakresie publicznego udostępniania zbiorów, jest analogiczny do celu „tradycyjnej” wystawy, odbywającej się w przestrzeni muzeum, nie ma w aktualnym stanie prawnym możliwości objęcia jej regulacjami odnoszącymi się do dozwolonego użytku. Zakres art. 32 Ustawy o prawie autorskim, upoważniającego właściciela egzemplarza utworu plastycznego do jego publicznego eksponowania, jest bowiem ograniczony: pojęcie „egzemplarza”, jak również „wystawiania” wyłącza możliwość prezentacji w Internecie cyfrowych kopii obiektów, w formie odwzorowania kształtu i układu ekspozycji muzealnej.

Inną formą cyfrowej prezentacji utworów w Internecie są katalogi internetowe, stanowiące odpowiednik katalogów zbiorów, wydawanych przez muzea w formie papierowej. Tworzenie katalogów internetowych pozwala ograniczyć koszty związane z publikacją, ułatwiając jednocześnie dostęp do zawartych w nich treści szerokiemu gronu osób (zwłaszcza, że - przy niższych kosztach - ich udostępnienie może mieć bezpłatny charakter). Obecna regulacja art. 33 pkt 2) Ustawy o prawie autorskim budzi wątpliwości w zakresie możliwości objęcia swoim zakresem cyfrowej formy tworzenia katalogów, gdyż odnosi się do wydawnictw „publikowanych”, a zatem - zgodnie z art. 6 ust. 1 pkt 1) ustawy - utworów zwielokrotnionych, których egzemplarze zostały udostępnione publicznie.

Ograniczone zastosowanie - w kontekście możliwości wykorzystania nowych technologii - mają także regulacje odnoszące się do promocji utworów lub

wydarzeń/wystaw organizowanych przez muzea. Zarówno wspomniany art. 33 pkt 2), jak i art. 33 (3) nie uwzględniają możliwości prowadzenia działań promocyjnych poprzez np. wpisy na stronach internetowych, profilach na portalach społecznościowych czy rozsyłanie newsletterów. Ten ostatni przepis umożliwia korzystanie w celu reklamy z „egzemplarzy” utworów, co literalnie rzecz ujmując - wyklucza używanie kopii cyfrowych.

Dozwolony użytek utworów chronionych na polach eksploatacji związanych z ich wystawianiem jest limitowany także przez nieprecyzyjność terminologiczną przepisów. Bowiem pomimo to, iż prezentowane w muzeach dzieła sztuka przybierać mogą rozmaite formy ekspresji (od dzieł malarskich, rzeźbiarskich, poprzez fotografie, filmy, design, utwory muzyczne, multimedialne i dzieła sztuki konceptualnej) i że utwory te funkcjonują w ramach ekspozycji równolegle, możliwość wystawiania przez muzeum obiektów będących jego własnością, ogranicza się jedynie do utworów plastycznych (wyraźnie wyodrębnionych w art. 1 ust. 2 od innych rodzajów utworów: fotograficznych, wzornictwa przemysłowego, audiowizualnych ...). W podobny sposób art. 33 pkt 2) mówi jedynie o utworach „wystawionych”, nie odnosząc się do pól eksploatacji odnoszących się np. do prezentacji filmów i utworów multimedialnych (wyświetlenie, odtworzenie). W kontekście utworów odtwarzanych na wystawach, rozważyć także można rozciągnięcie wspomnianych przepisów o dozwolonym użytku na artystyczne wykonania, związane ze wspomnianymi utworami.

Sprecyzowania wymaga także sformułowanie „osiąganie korzyści majątkowych” w związku z publicznym wystawianiem przez właściciela utworu (art. 32 ust. 1). Instytucje publiczne, eksponujące utwory w ramach realizacji celów publicznych, związanych z upowszechnianiem kultury, powinny mieć możliwość stosowania tego wyjątku od monopolu autorskiego, także w przypadku pobierania opłat od zwiedzających, które służyć mają pokryciu kosztów udostępnienia (zazwyczaj opłaty za bilety nie pokrywają tych kosztów w całości). Literalne rozumienie tego artykułu wyłączałoby możliwość stosowania go w odniesieniu do muzeów, w związku z tym, iż stoi on w sprzeczności z treścią art. 10 ustawy o muzeach, przewidującego jako zasadę, iż wstęp do muzeów jest odpłatny. Ponieważ zarówno wystawy o charakterze czasowym, jak i stałe ekspozycje prezentowane przez muzea mogą zawierać utwory chronione, chcąc skorzystać z uprawnienia przewidzianego w art. 32 ust. 1, dyrektor muzeum musiałby zwalniać z opłat za wstęp na wszystkie wystawy, na których znajduje się choćby jeden chroniony utwór, do którego Muzeum nie posiada praw autorskich majątkowych. Jeśli natomiast przyjąć, iż w związku z odpłatnością za wstęp na wystawę Muzeum winno uzyskać zgodę osoby uprawnionej na eksponowanie utworu, poza obiegiem wystawienniczym znalazłaby się szeroka grupa utworów osieroconych, które na wiele lat musiałyby zostać zamknięte w muzealnych magazynach. Interpretacja taka byłaby w oczywisty sposób sprzeczna z interesem publicznym i nie służyłaby także samym twórcom.

Problematyczny w odniesieniu do muzeów jest także zakres stosowania uregulowań dotyczących „prawa cytatu”. Redakcja art. 29 ust. 1 ustawy dopuszcza przytaczanie w charakterze cytatu „urywków rozpowszechnionych utworów” lub „drobnych utworów w całości”. W związku z tym, możliwość zastosowania tego przepisu do utworów plastycznych budzi poważne wątpliwości. Nie jest zazwyczaj możliwe posłużenie się fragmentem obrazu czy rzeźby w celu zobrazowania tez postawionych w pracy badawczej, której dzieło to jest przedmiotem czy w artykule krytycznym na jego temat. Z drugiej strony, trudno sobie wyobrazić niezamieszczenie reprodukcji dzieła w pracy z zakresu historii sztuki czy krytyki artystycznej. Brak możliwości wsparcia wywodu naukowego ilustracją dzieła, do którego się odnosi, w ramach prawa cytatu, ogranicza swobodę działalności naukowej, gdyż nie w każdym przypadku możliwe jest uzyskanie zgody na reprodukcję od osoby uprawnionej z tytułu autorskich praw majątkowych (dotyczy to przede wszystkim szerokiej grupy utworów osieroconych). Celowe wydaje się zatem umożliwienie objęcia zakresem wspomnianego przepisu reprodukcji utworów plastycznych w całości, przede wszystkim w pracach o charakterze niekomercyjnym (naukowych, edukacyjnych, publicystycznych). Alternatywą dla tego rozwiązania, mogłoby być rozszerzenie zakresu art. 33 pkt 3) o wspomniane utwory, tworzone w ramach prac badawczych (w tym zwłaszcza utworów o charakterze monograficznym, albumów...).

Podobne uwagi odnoszą się do art. 27 ustawy, odnoszącego się do działalności naukowej i oświatowej - zwłaszcza do tworzonych w ramach lekcji i warsztatów muzealnych materiałów edukacyjnych, zawierających reprodukcje dzieł sztuki (a nie ich fragmentów).

Warte rozważenia jest także uzupełnienie art. 28 ustawy o upoważnienie Muzeum (analogicznie do upoważnienia przyznanego bibliotekom, archiwom i szkołom) do sporządzania egzemplarzy rozpowszechnionych utworów w celu zachowania i ochrony własnych zbiorów. Użyteczne byłoby ono zwłaszcza w odniesieniu do dzieł sztuki współczesnej - filmów, utworów multimedialnych - wymagających - ze względu na nietrwałość nośnika - zabezpieczenia w postaci sporządzenia kopii zapasowej.

Zasady udostępniania utworów oraz uwagi *de lege lata* i *de lege ferenda*

W granicach wyznaczonych przez art. 25 i 25 a Ustawy o muzeach Muzeum Narodowe w Krakowie jako właściciel, zawiera umowy dotyczące udostępnienia wizerunków muzealiów w tym również umowy dotyczące udostępniania muzealiów będących utworami znajdującymi się w domenie publicznej. Na zasadzie swobody umów w zawieranych umowach muzeum określa sposób i zakres udostępnienia. Pobierane przez muzeum opłaty mają dwójakiego rodzaju charakter. Pierwsza z opłat pobierana jest z tytułu: wykonania i sprzedaży fotografii cyfrowych lub odbitek fotograficznych, jednorazowego udostępniania do filmowania, kopiowania. Druga z nich pobierana jest z tytułu udostępniania do rozpowszechniania sfilmowanego materiału, udostępniania do rozpowszechniania wykonanej kopii lub z tytułu udostępniania do reprodukcji. Wysokość opłat i zasady ich pobierania reguluje cennik wprowadzony decyzją dyrektora. Opłaty za udostępnianie do reprodukcji zależą od miejsca publikacji wizerunku muzealiów. Opłaty za udostępnienie do rozpowszechniania sfilmowanego materiału zależą: od ilości sfilmowanych obiektów lub ilości ujęć filmowych, od miejsca rozpowszechniania (na terenie Polski lub poza jej terenem) oraz od czasu rozpowszechniania. Opłaty za udostępnianie do rozpowszechniania wykonanej kopii zależą od celu w jakim będzie ona wykorzystywana (zarobkowy lub dekoracja wnętrz). Opłaty za udostępnienie do filmowania bądź kopiowania zależą od ilości godzin, które niezbędne były do wykonania kopii lub sfilmowania obiektów. Wysokość opłaty za wykonanie i sprzedaż fotografii cyfrowej zależy od rozdzielczości, natomiast odbitek fotograficznych od formatu.

Decyzją dyrektora zwolnione z opłat za reprodukcję zostały: muzea i placówki kultury oraz oświaty dla potrzeb wydawnictw własnych, wydawnictwa o charakterze ściśle naukowym, wydawnictwa niskonakładowe, publikacje o charakterze promocyjnym (niedochodowe), wydawnictwa, czasopisma i periodyki - dla potrzeb artykułów promujących aktualne wydarzenia lub zbiory muzeum. Z opłaty za sprzedaż materiału fotograficznego zwolnione są wydawnictwa, czasopisma i periodyki dla potrzeb artykułów promujących aktualne wydarzenia muzealne lub zbiory muzeum.

W związku z pozyskiwaniem dofinansowania do projektów digitalizacyjnych w zasobach muzealnych znajdują się zdigitalizowane wizerunki muzealiów, których sprzedaż może być uznana przez Komisję Europejską za działalność konkurencyjną na rynku. Tym samym istnieje zagrożenie, iż udzielone wsparcie może zostać uznane jako pomoc publiczna. Biorąc pod uwagę toczącą się dyskusję wokół tematu otwartości zasobów publicznych oraz zagrożenie związane z możliwością uznania przyznanego dofinansowania jako pomocy publicznej muzeum rozważa możliwość zweryfikowania zasad dotyczących pobierania opłat za udostępnianie posiadanych zbiorów, w tym również ich wysokości, która mogłaby odpowiadać rzeczywistym kosztom, jakie ponosi muzeum w związku z przygotowaniem i udostępnianiem zbiorów oraz udostępnianiem wizerunków z wykorzystaniem informatycznych nośników danych (muzeum gotowe byłoby zrezygnować z pobierania pozostałych opłat). Wiązałoby się to jednak z odczuwalnym ograniczeniem przychodów muzeum, które powinno znaleźć jakąś rekompensatę - tak by nie wpłynąć negatywnie na zakres realizacji przez muzeum jego statutowych zadań.

Alternatywy do utraconych przychodów można byłoby szukać w zmianach zasad dotyczących funkcjonowania państwowego funduszu celowego tj. Funduszu Promocji Twórczości. Czy nie należałoby zrewidować możliwości zastosowania wyłączenia podmiotowego - instytucji kultury będących instytucjami finansów publicznych - z kategorii podmiotów zobowiązanych do uiszczania wpłat na fundusz (art. 40 Ustawy o prawie autorskim) oraz rozszerzenia katalogu celów funduszu (art. 113 Ustawy o prawie autorskim) o pokrycie w całości lub w części kosztów organizacji wystaw o szczególnym znaczeniu dla kultury i nauki polskiej?